

Kondycja ekonomiczna Rosji w nowym stuleciu

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH

Analiza

9/2015

www.csm.org.pl

Adriana Łukaszewicz

Absolwentka Wydziału Nauk Ekonomicznych UW, doktor nauk ekonomicznych. Od 2006 r. w Instytucie Stosunków Międzynarodowych UW. Wykładała w wielu uczelniach zagranicznych, m.in. w Cambridge University, Universidad Carlos III de Madrid i Uniwersytecie w Mediolanie. Autorka licznych publikacji, poświęconych głównie gospodarkom państw Bliskiego Wschodu.

Rok 2014 stanowi cezurę w historii Rosji pod władzą W.W. Putina. Początek tego roku przyniósł sekwencję wydarzeń stanowiących zwrot w dotychczasowej polityce państwa w postaci: imponującej, a równocześnie najdroższej w historii igrzysk olimpiady zimowej w Soczi (mającej na celu demonstrację potęgi Rosji), poprzedzonej zajęciem przez Federację części terytorium Gruzji w bezpośrednim sąsiedztwie Soczi (dla rzekomego zapewnienia bezpieczeństwa kibiców), tragicznych i krwawych wydarzeń na kijowskim Majdanie, rozgrywających się jeszcze w trakcie trwania igrzysk (tzw. czarny czwartek), a niecały miesiąc później agresji Rosji na Krym. Wspomniane wydarzenia skierowały uwagę całego świata na ten kraj. Kolejne miesiące przyniosły eskalację konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, w którym „cichym” agresorem była Federacja.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

2 ●

Mocarstwo pokazało skrywane dotychczas oblicze. Oblicze państwa bogatego, rozrzutnego, fanatycznego, agresywnego. I nie zrozumianego w swych ambicjach przez Zachód. Wydarzenia tego roku i utrzymujące się w kolejnych miesiącach łamanie przez Rosję prawa międzynarodowego (prowadzenie wojny hybrydowej na Ukrainie) zainicjowały liczne procesy, mające na celu wywarcie presji na to państwo w celu odstąpienia od agresywnej wojennej polityki.

Strona zachodnia w obronie dotychczasowego ładu międzynarodowego narzuciła na Rosję sankcje ekonomiczne. Spotkały się one z kontrsankcjami ze strony Federacji Rosyjskiej. Finalnie konfrontacja ekonomiczna przyjęła ze strony Rosji charakter wojny handlowej z bogatym Zachodem. Doszło do dramatycznego pogorszenia sytuacji politycznej na linii Wschód - Zachód i rozpoczęcia etapu nowej zimnej wojny. Konfrontacja uruchomiła spiralę zbrojeń po obydwu stronach konfliktu.

Politycy rządzący w Rosji, przystępując do realizacji planu odbudowy pozycji mocarstwowej kraju w starym imperialnym stylu, musieli brać pod uwagę wielorakie koszty i konsekwencje, oszacować szanse na osiągnięcie celu. Tak się przynajmniej zdawało.

Patrząc jednak z perspektywy 2015 r., ewentualne kalkulacje rosyjskie pozostawiają bardzo wiele do życzenia. Pomimo ogromnych, zgromadzonych w poprzedniej dekadzie kapitałów, Rosja do konfrontacji z Zachodem nie była przygotowana. Głównie pod kątem ekonomicznym. Rozpoczynając agresywny kurs swojej polityki zagranicznej, uruchomiła procesy, których konsekwencje średnio- i długookresowe dla samej Federacji mogą być nieprzewidywalne i tragiczne.

Charakterystyka rosyjskiej gospodarki

Od czasu swego powstania Federacja Rosyjska odnotowywała gwałtowne i niekorzystne zmiany w strukturze gospodarki. Dostrzec je można w bilansie płatniczym Rosji po stronie eksportu. Na przestrzeni lat 1987-2014 doszło do gwałtownego wzrostu udziału surowców w eksporcie z Federacji Rosyjskiej (stosownie: 50,8% do 67%). Wśród 10 najważniejszych pozycji eksportowych surowce zajmują aż 8 pozycji. Brak eksportu dóbr przetworzonych. Może to oznaczać utratę zdolności konkurencyjnych pozasurowcowych i wysoce przetworzonych działów gospodarki lub niewystarczającą podaż, niezdolną do zaspokojenia popytu wewnętrznego i wygenerowania

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

3 ●

nadwyżek na eksport. Z kolei w imporcie w 2014 r. dominowały wysoce przetworzone dobra konsumpcyjne: leki, samochody, komputery, elektronika, części zamienne do samochodów, pojazdy ciężarowe¹. W latach 2000-2014 wartość rosyjskiego importu zaopatrzeniowego dla sektora naftowego, w tym urządzeń wydobywczych, wzrosła aż 6-krotnie.

Przemysł przetwórczy stanowi zaledwie 15% PKB. Dział ten odpowiada za nowoczesność gospodarki lub jej brak. Tymczasem w rosyjskim przetwórstwie dokonuje się zaledwie 3% wszystkich inwestycji czynionych w kraju. Nie dziwi zatem jego zacofanie. Aż 90% półproduktów do automatyzacji i nanoelektroniki pochodzi z importu. Średnio przemysł rosyjski jest uzależniony od importu zagranicznych komponentów w blisko 60%. Dotyka to także przemysłu naftowego. Współcześnie Rosja zmuszona jest kupować na Zachodzie ponad 50% technologii do eksploracji trudno dostępnych złóż ropy i gazu oraz 80% technologii dla wydobycia surowców z dna morza (*off-shore*). Produkcja cierpi na niską

jakość siły roboczej i rosnące koszty wytwarzania (porównywalne do kosztów ponoszonych w wysoce wydajnej gospodarce amerykańskiej). Jest całkowicie niekonkurencyjna².

Dziedzictwem z okresu ZSRR jest to, że przemysł opiera się – podobnie jak w czasach komunizmu – na wielkich podmiotach gospodarczych. Są one głęboko upolitycznione, skorumpowane i niesterowalne, a przez to nieefektywne ekonomicznie. Większość z nich znajduje się w rękach oligarchów, którzy sprawują swe funkcje wyłącznie za przyzwoleniem Kremla. Wraz z popadnięciem w niełaskę, oligarchom grozi utrata swych imperiów. Taka konstrukcja modelu funkcjonowania gospodarki, opartego na symbiozie państwa z wielkim kapitałem i uzależnieniu świata biznesu od woli i widzimisię władzy, prowadzi do patologii i niesprawności całego systemu ekonomicznego. Przykład Jukosu dowodzi, że w stosunku do wielkich podmiotów gospodarczych nie działają w Rosji prawa własności,

¹ *Observatory of economic complexity*, URL <<https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/rus/>>.

² M. Machalov, S. Chernega, *Advanced Manufacturing in Russia*, Future Watch Report, Tekes, Finlandia, URL <http://www.tekes.fi/contentassets/cf67fc7276164110b1e4ca0345d59ad2/advanced_manufacturing_russia_report.pdf>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

4 ●

a firma może zostać w jednej chwili przejęta/zawłaszczona przez państwo lub przekazana w ręce kolejnego oligarchy, faworyzowanego w danej chwili przez Kreml. Osobiste losy Michaiła Chodorkowskiego stały się przestrożą dla całej klasy liderów gospodarczych, by nie wiązać się nadmiernie z państwem, nie angażować (w tym politycznie), nie wykazywać inicjatywy (choćby najbardziej racjonalnej) niezgodnej z wolą Kremla. Nie sprzyja to efektywności, inwestycjom, innowacjom. Co więcej, brak respektowania praw własności i prawa w ogóle (możliwość przejęcia majątku prywatnego, uwięzienia i skazania na wieloletnie więzienie w oparciu o sfinansowane zarzuty) sprawia, że oligarchowie, zamiast rozwojem własnych przedsiębiorstw, są zainteresowani głównie transferowaniem kapitałów poza granice Rosji. Inwestycje zagraniczne mają na celu zabezpieczenie oligarchom przyszłości w razie konieczności ucieczki z kraju.

Rosyjska gospodarka cierpi na niedorozwój małych i średnich firm oraz dominację wysoce skoncentrowanych struktur (oligopoli i monopoli), często bez racjonalnego uzasadnienia. Struktura podmiotowa gospodarki rosyjskiej jest niedopasowana do wyzwań współczesności. Ropa i gaz stanowią łącznie ponad 25% PKB kraju.

Po 2000 r. nastąpił wzrost uzależnienia budżetu państwa od surowców energetycznych. Jeszcze w tym roku bezpośrednie dochody z ropy i gazu stanowiły 24% dochodów budżetowych Rosji. W 2014 r. ich wartość po stronie dochodów szacowana była już na 50%, a wraz z podatkami i dywidendami pochodzącymi od firm sektora energetycznego, wartość ta szacowana jest na blisko 70% wpływów budżetowych³. Przy takim poziomie uzależnienia można powiedzieć, że kondycja ekonomiczna Rosji jest ściśle skorelowana z sytuacją na rynku energetycznym.

Dzisiejsza Rosja jest przykładem kraju rozwijającego się w ramach monokultury surowcowej, mocno dotkniętego tzw. kłopotą surowcową (*dutch disease*). Cały preliminarz budżetowy opiera się na szacowanych dochodach ze sprzedaży tych surowców. Inne pozycje dochodowe zdają się mieć dla państwa znacznie mniejsze znaczenie. Do czasu konfliktu z Zachodem, a przede wszystkim do czasu załamania kursu rubla, tzw. *break-even* budżetu (czyli punkt bilansowania budżetu państwa) wyliczany

³ *The Case of Investing in Russia*, Forbes, 6 March 2015, URL <<http://www.forbes.com/sites/chriswright/2015/03/06/the-case-for-investing-in-russia/>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

5

był na 100 USD za baryłkę ropy. Obecnie, z racji deprecjacji rodzimej waluty, wartość ta wynosi 50 USD za baryłkę. Wraz ze wzrostem znaczenia sektora naftowego następuje postępujący niedorozwój pozasurowcowych sektorów gospodarki rosyjskiej. Tragiczny dla kondycji ekonomicznej Rosji jest w szczególności niedorozwój sektora rolnego. Sektor energetyczny, jak w każdym państwie dotkniętym klątwą surowcową, wysysa najlepszą siłę roboczą, oferuje najlepsze miejsca pracy i najwyższe zarobki. Wysysa także kapitały inwestycyjne. Prowadzi do deindustrializacji kraju. Z tym zjawiskiem Putinowska Rosja boryka się od początku nowego stulecia. Warto dodać, że proces ten uległ nasileniu wraz z boorem naftowym połowy pierwszej dekady.

Łatwość w dostępie do petrodolarów sprawiła, że Rosja uległa pokusie stania się państwem rentierskim. Państwo, wykorzystując transfery, przez lata kupowało poparcie społeczne, spokój i akceptację dla swoich rządów. Zaspokojone materialnie społeczeństwo przymykało oczy na liczne nieprawidłowości, ewidentne przejawy korupcji czy zwykłego złodziejstwa. W duchu dobrobytu i konsumpcjonizmu wychowało się całe najmłodsze pokolenie Rosjan. Nie zna ono czasów Związku Radzieckiego, nie zna kontekstu historycznego, co więcej

uważa swój wysoki standard życia za stan należny i naturalny. Młode pokolenie najszybciej może się obrócić przeciwko władzy, sfrustrowane przymusowym spadkiem standardu życia.

Ciekawy jest fakt, że opierając cały rozwój o eksport surowców energetycznych, Rosja nie dokonywała większych inwestycji w tym sektorze gospodarki. Dzisiejsza infrastruktura wydobywcza często pochodzi z czasów radzieckich, jest zdekapitalizowana, ulega awariom. Eksploatacja zasobów odbywa się w modelu ekstensywnym, często na granicy rabunku. Wydobywana ropa jest coraz niższej jakości. W kryzysie znajduje się też przemysł rafineryjny. Zakłady rafineryjne w swej większości są przestarzałe i zużyte. W okresie booru cenowego w połowie pierwszej dekady XXI w. Federacja, zamiast przeznaczyć środki na modernizację krajowych rafinerii, zdecydowała o zakupach takich zakładów poza granicami kraju, uważając, że przez swoistą drogę na skrót szybko osiągnie cel w postaci utrzymania zdolności produkcyjnych. Mści się to dzisiaj, przy sankcjach i załamaniu rynku surowcowego. Poczynione inwestycje w państwach trzecich mogą Rosji przynieść co najwyżej dywidendę, nie są w stanie jednak przyczynić się do wzrostu popytu krajowego.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

6

Rosja wymaga szybkich i skutecznych inwestycji w nowe złoża surowcowe. Dotychczasowe złoża są w ogromnym stopniu wyczerpane lub wyeksploatowane. Średni poziom wyeksploatowania dla wszystkich złóż energetycznych w kraju wynosi 50%, w rejonie Wołgi i Uralu już 60%, a w złożach położonych na Północnym Kaukazie aż 80%. Trzeba wiedzieć, że ze względów technologicznych złóż nie da się eksploatować w 100%⁴.

Ramy funkcjonowania rosyjskiej gospodarki w 2015 roku

Na przestrzeni ostatnich 3 lat środowisko zewnętrzne Rosji uległo dramatycznej zmianie, częściowo wynikającej z agresywnej polityki Federacji wobec otoczenia, częściowo przez nią niezawinionej, a spowodowanej wielką zmiennością współczesnego świata.

Do czynników endogennych zaliczyć można agresję wobec Ukrainy i zmianę retoryki prezydenta Putina. W efekcie w wielu państwach sąsiedzkich powstało poczucie

⁴ *How western energy sanctions on Russia have backfired*, Russia-direct, June 2015, URL <<http://www.russia-direct.org/opinion/how-western-energy-sanctions-russia-have-backfired>>.

zagrożenia ze strony Federacji. Postępowanie Rosji – łamanie prawa międzynarodowego – spotkało się z potępieniem ze strony społeczności międzynarodowej, coraz większą izolacją Federacji na arenie międzynarodowej, a ze strony Zachodu – USA i Unii Europejskiej naraziło ją na sankcje polityczne i ekonomiczne.

Niekorzystne dla Rosji zmiany mają miejsce na rynku surowców energetycznych. Od ponad 10 lat ma miejsce rewolucja łupkowa. USA, lider tego typu wydobycia, stały się hegemonem technologicznym w tym segmencie energetycznym. Amerykańska eksploracja zasobów łupkowych początkowo zagraziła stabilności rynku, a w ostatnich latach w wielkim stopniu zaczęła rozsądzać rynek ropy naftowej⁵. Morse w swoim raporcie wyraża opinię, że eksploracja łupków doprowadzi do powszechnej dostępności ropy i gazu, obniżki kosztów i wzrostu wydajności, a co za tym idzie, obniżki cen surowców. Sytuacja na amerykańskim rynku energetycznym jest dziś na

⁵ E.L. Morse, *Welcome to the Revolution*, Foreign Affairs, June 2014, URL <<https://www.foreignaffairs.com/articles/2014-04-17/welcome-revolution>>; *Facts about shale gas*, American Petroleum Platform, URL <http://www.api.org/policy-and-issues/policy-items/exploration/facts_about_shale_gas>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

7 ●

tyle dobra, że obecnie władze przeprowadzają przez Kongres zgodę na masowy eksport surowców energetycznych ze Stanów Zjednoczonych.

Na rynku surowców energetycznych pojawili się starzy-nowi gracze: Irak oraz Iran. Irak zdołał odbudować swój potencjał wydobywczy, zniszczony w wyniku wojen mających miejsce na terytorium kraju oraz sankcji. W ostatnich latach wrócił na rynek energetyczny, zaś w czerwcu 2015 r. osiągnął rekordowe wydobycie ropy w wysokości 4,1 mbd⁶. Iran wkroczył na światowe rynki naftowe ponownie za sprawą zakończonych pomyślnie negocjacji w sprawie zniesienia amerykańskich sankcji, obejmujących także eksport ropy, a nałożonych na ten kraj w odwecie za rozwój technologii nuklearnej. W najbliższym czasie Iran ma szansę dostarczać na rynek 3,3 mbd ropy⁷.

W sierpniu 2015 r. rynkiem energetycznym zatrzęśła informacja o znalezieniu na wodach terytorialnych Egiptu ogromnych złóż gazu, szacowanych na 800 mld m³ lub 100

km²⁸. Można podejrzewać, że nie pozostanie to bez wpływu na światowy rynek energetyczny.

Do czynników oddziałujących na reżim energetyczny należy także zmiana polityki energetycznej Unii Europejskiej – największego odbiorcy surowców energetycznych z Federacji. Inicjatorem i promotorem zmian są Niemcy, reorganizujące swój rynek energetyczny i wymuszający na całej Unii realizację podobnej polityki, polegającej na szybkim rozwoju energetyki odnawialnej. Plany Unii Europejskiej przewidują osiągnięcie w 2020 r. poziomu 20% pokrycia potrzeb energetycznych przez energię odnawialną⁹.

Rosja jest w pierwszej trójce największych producentów ropy i gazu, jednak nie działa w oderwaniu od reszty dostawców. Największym grupowym dostawcą jest OPEC wraz ze swym liderem – Arabią Saudyjską.

⁶ mbd - miliony baryłek dziennie.

⁷ G. Smith, *What Iran's Nuclear Deal Means for the Global Crude Oil Market*, Bloomberg, 14 July 2015, URL <<http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-07-14/what-iran-s-nuclear-deal-means-for-the-global-crude-oil-market>>.

⁸ 'Supergiants' gas fields discovered off the coast of Egypt, Al Jazeera, 30 August 2015, URL <<http://www.aljazeera.com/news/2015/08/gas-field-discovered-coast-egypt-150830172919161.html>>.

⁹ *Renewable Energy Directive*, European Commission, URL <<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

8

Do końca sierpnia 2015 r. Arabia Saudyjska nie zdecydowała się na ograniczenie wydobycia, narzucając OPEC swoją wizję polityki energetycznej, czyli obrony dotychczasowych udziałów rynkowych. Utrzymanie niskich cen skierowane jest przeciwko najsłabszym i najdroższym dostawcom ropy na świecie. Do tej grupy zalicza się Rosja. Choć w następstwie załamania kursu walutowego rubla kraj ten wciąż utrzymuje swoje udziały rynkowe, a nawet ogłasza wielkie sukcesy na rynku energetycznym, trzeba mieć świadomość, że takie naginanie gospodarki może działać tylko w krótkim i średnim okresie. Tymczasem nie widać większych szans na trwałe odwrócenie trendu spadkowego na rynku energetycznym.

Kolejnym czynnikiem odpowiadającym za spadek cen nośników energii (jak i innych surowców, które także eksportuje Rosja) jest spowolnienie gospodarki chińskiej. Wynik 7% wzrostu PKB to najsłabszy rezultat od dekad¹⁰. Prognozy na kolejny rok nie są lepsze, przewidywany jest postępujący spadek dynamiki wzrostu – od 6,7%

¹⁰ Według najnowszego raportu IMF wzrost PKB Chin w 2015 r. wynosić będzie już nie 7%, tylko 6,8%, URL <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/CAR081415B.htm>>.

wg OECD do 6,3% wg IMF¹¹. Pęknięcie bańki spekulacyjnej na chińskich giełdach spowodowało panikę nie tylko na rynkach finansowych, ale także surowcowych, wywołując falę spadków cen. Chiny są bowiem jednym z głównych nabywców surowców w świecie. Także nowa polityka ekonomiczna Chin, kładąca większy nacisk na rozwój sektora usług, wymagać będzie mniej surowców, w tym mniej surowców energetycznych.

Wszystkie powyżej zarysowane zmiany, dotyczące rynku energetycznego, nie pozostały bez wpływu na gospodarkę rosyjską. Zredukowały one w sposób znaczący możliwości generowania dochodów dewizowych kraju. Szacuje się, że spadek światowej ceny ropy o 1 dolara na baryłce powoduje ubytek 2-2,5 mld USD w budżecie państwa¹². Brak dewiz utrudnia osiągnięcie

¹¹ *China Economic Forecast Summary*, URL <<http://www.oecd.org/economy/china-economic-forecast-summary.htm>>; *Sloving Growth in Emerging Markets*, IMF, July 2015, URL <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/update/02/>>.

¹² K. Czerniewicz, *Kryzys modelu rosyjskiego. Sektor węglowodorów*, Biznes Alert, 24.08.2015, URL <<http://biznesalert.pl/oas-kryzys-modelu-rosyjskiego-sektor-weglowodorow-ropa-naftowa/>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

9

równowagi makroekonomicznej. Federacja, ale także jej poszczególne podmioty, w szczególności firmy wydobywcze, zanotowały ogromne trudności z generowaniem kwot niezbędnych dla obsługi zadłużenia zagranicznego. Państwo przeciwdziało utracie płynności poprzez drenowanie państwowych funduszy majątkowych (SWF) – Funduszu Dobrobytu Narodowego (tzw. funduszu przyszłych pokoleń) i Funduszu Rezerwowego. Według Bloomberga, Fundusz Dobrobytu Narodowego zmniejszył swe kapitały o 8 mld USD¹³, według Stratfor o 12,3 mld USD¹⁴. W lipcu 2015 r. rosyjski minister finansów przewidywał, iż ze względu na niesprzyjające czynniki zewnętrzne Rosja będzie zmuszona wykorzystywać środki zgromadzone na Funduszu Rezerwowym. Przypuszczał, że w latach 2015-2017 nastąpi ograniczenie zgroma-

dzonych kapitałów o 85%, tj. z 77 mld USD do 9 mld USD¹⁵.

Spadek koniunktury na surowce energetyczne, długotrwale redukujący ich wycenę rynkową, zmniejsza w Rosji presję na rozwój potencjału wydobywczego i wszelkie inwestycje zwiększające zdolności produkcyjne sektora naftowego. Decyzję o zmniejszeniu wydatków inwestycyjnych w stosunku do zeszłego roku ogłosił w czerwcu 2015 r. Łukoil (spadek z 15 mld USD na 12,5 mld USD)¹⁶.

Sankcje ekonomiczne

Wprowadzone przez państwa Zachodu w stosunku do Rosji sankcje (w następstwie aneksji Krymu przez Moskwę i wspierania prorosyjskich separatystów we wschodniej Ukrainie) objęły szeroką paletę oddziaływania na Rosję i zmuszenie jej w ten sposób do respektowania prawa międzynarodowego. Dotykały one zarówno gospodarki, jak i

¹³ O. Tanas, *Russian Wealth Fund Shrinks Most Since 2010 as Budget Gap Widens*, Bloomberg, 3 March 2015, URL <<http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-03/russian-wealth-fund-shrinks-most-since-2010-as-budget-gap-widens>>.

¹⁴ *Budget Debates Reveal Russia's Weakness*, Stratfor, 22 June 2015, URL <<https://www.stratfor.com/analysis/budget-debates-reveal-russias-weakness>>.

¹⁵ *Russia may start Reserved Fund replenished with oil above 70 USD*, Reuters, 2 July 2015, URL <<http://www.reuters.com/article/2015/07/02/russia-ratings-fitch-idUSL8N0Z14AF20150702>>.

¹⁶ *Russia's Lukoil to Cut Investment to 12,5 bln USD in 2015*, Rigzone, 25 June 2015, URL <http://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/139306/Russias_Lukoil_To_Cut_Investments_To_125B_In_2015>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

10

dyplomacji, nakładały ponadto ograniczenia na swobodę funkcjonowania osób blisko związanych z Kremlen.

Sankcje nałożone na Rosję ze strony USA dotyczyły: zamrożenia aktywów, ograniczenia wjazdu do USA osób z otoczenia Putina, ograniczeń sektorowych (sektorów energetyki, obronności oraz finansów). Zablockowano możliwości eksportu amerykańskiej technologii z zakresu głębokiej eksploatacji ropy i gazu. Uniemożliwiono ponadto świadczenie przez firmy specjalistyczne pochodzące z USA usług w zakresie obsługi wydobycia surowców energetycznych w Rosji¹⁷.

W przypadku Unii Europejskiej zastosowano politykę stopniowania sankcji, przez rozszerzanie podmiotowe oraz przedmiotowe. Sankcje objęły instytucje finansowe. Zastosowano je także wobec przedsiębiorstw prowadzących działania ekonomiczne na terenie UE oraz wszystkich agend i firm kooperujących. Wprowadzono zakaz sprzedaży technologii głębokiego wydobycia ropy oraz gazu i technologii podwójnego zastosowania. Zablockowano wszelką pomoc techniczną, usługi firm

¹⁷ red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, *Sankcje i Rosja*, PISM, 2015, URL <http://www.pism.pl/files/?id_plik=19044>.

serwisowych, pomocniczych i pośrednictwa w sektorze energetycznym. W odniesieniu do kontraktów zbrojeniowych wprowadzono całkowity zakaz eksportu broni¹⁸.

Agresywna polityka Rosji wywołała w Unii Europejskiej gorącą dyskusję na temat relacji gospodarczych z Rosją. Przede wszystkim w zakresie polityki energetycznej. Należy wspomnieć, że wartość importu ropy naftowej i produktów ropopochodnych do UE wynosi ponad 300 mld EUR, z czego jedna trzecia pochodzi z Rosji¹⁹. Głównym partnerem ze strony Rosji na unijnym rynku energetycznym jest Gazprom. Jego dochody z tytułu eksportu gazu do państw Unii sięgają 50% dochodów ogółem²⁰.

Niestety, w poprzedzających sankcje dekadach Rosja czyniła nieznaczne wysiłki w celu zreformowania, unowocześnienia swojego sektora energetycznego. Raport OECD z 2013 r. szacował konieczność ponoszenia przez Federację do 2030 r.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Europejska Strategia Bezpieczeństwa Energetycznego*, Komisja Europejska, 28.05.2014, URL <[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com\(2014\)0330_/com_com\(2014\)0330_pl.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com(2014)0330_/com_com(2014)0330_pl.pdf)>.

²⁰ *Europe*, Gazprom, URL <<http://www.gazprom.com/about/marketing/eur>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

11

rocznych nakładów na naprawę starzejącej się infrastruktury wydobywczej w tym kraju, eksplorację nowych złóż ropy i gazu, czy budowę nowych linii przesyłowych w wartości 100 mld USD. Jak stwierdzono w raporcie, by cel ten osiągnąć potrzebne są masywne inwestycje zagraniczne (FDI) oraz dostęp do kredytu²¹. Tymczasem jednym z głównych narzędzi sankcji są ograniczenia finansowe. Czołowe koncerny wydobywcze zetknęły się z blokadą kapitałową, szybko znajdując się na krawędzi utraty płynności. Z kraju nastąpił masowy wyciek FDI. Według Chatham House, w samym 2014 r. nastąpił odpływ ponad 151 mld USD inwestycji bezpośrednich z Zachodu (spadek o 39%)²². W 2015 roku utrzymuje się trend spadkowy, choć można dostrzec pewne zainteresowanie lokowaniem FDI w Rosji przez Chiny (kwoty wnoszone przez stronę chińską – w 2014 r. równe 7 mld USD – nie rekompensują

jednak wycieku z powodu wyjścia FDI z Zachodu)²³. Sankcje wprowadziły blokady w dostępie do technologii, utrudniając dostęp do nich przemysłowi wydobywczemu. Rosję opuściły spółki świadczące usługi w sektorze wydobywczym.

Samym celem sankcji jest nie tyle zatrzymanie wydobycia w Rosji, ile powstrzymanie rozwoju sektora i utrata jego konkurencyjności w dłuższym horyzoncie. Firma konsultingowa z sektora wydobywczego, IHS CERA, przewiduje, że jeśli sankcje zostaną utrzymane i strumień kapitałów i inwestycji zablokowany, to na skutek postępującej dekapitalizacji nastąpi spadek zdolności produkcyjnych rosyjskiego sektora naftowego z obecných 10,5 mbd²⁴ do 7,6 mbd w 2025 roku²⁵.

Sankcje okazały się niezwykle skuteczne w sektorze energetyki łąpkowej. Technologia

²¹ Russia. *Modernizing the Economy*, OECD, 2013, URL <<http://www.oecd.org/russia/Russia-Modernising-the-Economy-EN.pdf>>.

²² R. Connolly, *Troubled Times Stagnation, Sanctions and the Prospects for Economic Reform in Russia*, Chatham House, February 2015, URL <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_document/20150224TroubledTimesRussiaConnolly.pdf>.

²³ C. Fingar, *FDI to Russia slumps but Chinese investors step in as others pull back*, Financial Times, 6 May 2015, URL <<http://www.ft.com/cms/s/0/99ff3bc8-f338-11e4814100144feab7de.html#axzz3IFG6gNW5>>.

²⁴ mbd - miliony baryłek dziennie.

²⁵ J. Farchy, *Russian oil: Between the rock and a hard place*, Financial Times, 29 October 2014, URL <<http://www.ft.com/cms/s/2/fc354a6a-5dcb-11e4-b7a200144feabdc0.html#axzz3lMZkX1Sp>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

12

pozyskiwania surowców z łupków jest najszybciej rozwijana w USA. Blokując Rosji dostęp do niej, Stany Zjednoczone automatycznie osłabiają potencjał konkurencyjny swego bezpośredniego rywala na rynku energetycznym. Co więcej, technologia stosowana w wydobyciu z łupków jest często wykorzystywana do poprawy efektywności wydobycia z konwencjonalnych złóż. Rosyjskie złoża konwencjonalne zostały pozbawione dostępu do takich technologii²⁶.

Brak dostępu do kapitałów i nowoczesnych technologii zablokował niemal całkowicie prace nad eksploracją i organizacją wydobycia na terenach Arktyki. Swe działania na tym obszarze wstrzymał w ostatnim miesiącu Rosnieft.

Okolo 35% zasobów rosyjskich jest obsługiwanych w ramach koncesji przez zachodnie koncerny wydobywcze – głównie przez Exxon, Shell i Total. W związku z sankcja-

²⁶ Ewentualny rozwój energetyki ze złóż łupkowych w Rosji może natrafić na istotną barierę w postaci struktury sektora. Organizacja rozwoju sektora łupkowego w USA odbywa się w oparciu o małe i średnie firmy, działające na amerykańskim rynku energetycznym. Tymczasem Rosja takiej struktury podmiotowej nie posiada, funkcjonując w ramach wielkich koncernów wydobywczych.

mi firmy te zostały zobligowane do wstrzymania wszelkich inwestycji w ramach zarządzanych pól. Z kolei prywatne rosyjskie koncerny wydobywcze znajdują się w olbrzymich problemach płynnościowych i są niezdolne do czynienia inwestycji²⁷.

Odpowiedzią Rosji na sankcje był plan dywersyfikacji sprzedaży surowców energetycznych i przekierowania ich na rynek azjatycki, głównie chiński. Temu celowi miało służyć podpisanie przez Federację w 2014 r. umowy z ChRL na gazociąg „Siła Syberii”. Niestety, spowolnienie gospodarcze w Chinach mocno zweryfikowało te plany, znacząco ograniczając pole manewru.

Sankcje doprowadziły do wycofania zachodnich specjalistów z Rosji. Wywarły negatywny wpływ na rynek luksusowych nieruchomości oraz szereg usług. Ograniczenia odbiły się zatem na życiu klasy średniej i funkcjonowaniu małych i średnich

²⁷ Rosyjski minister finansów ocenił na początku 2015 r. wartość sankcji wobec Rosji na kwotę 40 mld USD. Za: *How western energy sanctions on Russia have backfired*, Russia-direct, June 2015, URL <<http://www.russia-direct.org/opinion/how-western-energy-sanctions-russia-have-backfired>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

13

firm, żyjących dotąd z obsługi licznej grupy cudzoziemców.

Spadek kursu rubla

Poziom uzależnienia gospodarki Rosji od surowców energetycznych widać po zachowaniu rynku walutowego. Kurs rubla wobec dolara (i euro) podąża tą samą ścieżką, co zmiana ceny baryłki ropy naftowej. Według danych Banku Rosji, w okresie wrzesień 2014/wrzesień 2015 rubel spadł wobec dolara z 39 rubli/USD do 66 rubli/USD, wobec euro zaś z 49 rubli/euro do 75 rubli/euro. Obie podstawowe waluty podrożały zatem w ciągu roku o ponad 50%²⁸.

Szybkie osłabienie waluty narodowej odzwierciedla negatywną wycenę gospodarki kraju przez kapitał obcy i jego szybki odpływ. Najszybciej obnaża słabość kraju. Z tego powodu – ze względów wizerunkowych – w grudniu 2014 r. Rosja dokonywała interwencji na rynku walutowym. Niestety, bez większych efektów.

Słaby kurs rubla przynosi korzyści w wyrażeniu rublowym. Pozwala utrzymać na wysokim poziomie dochody państwa (w

walucie narodowej), pochodzące ze sprzedaży surowców. Co więcej, zmniejsza dolarowy *break-even* budżetu (czyli niezbędny dla równowagi budżetowej poziom cen surowców energetycznych) – w okresie roku spadł on z ponad 100 USD/baryłkę ropy do 50 USD/baryłkę. Poprawia konkurencyjność eksportu, w tym sektora energetycznego – rozliczanie kosztów wydobycia odbywa się znowu w walucie krajowej. Zmniejsza dolarowe koszty wydobycia baryłki ropy, pozwalając funkcjonować energetyce pomimo załamania cen surowców energetycznych. Kurs stanowi więc swego rodzaju poduszkę, amortyzującą wstrząsy zewnętrzne. Można powiedzieć, że kraj mógłby czerpać korzyści z osłabienia swojej waluty, gdyby nie potrzebował kontaktów ze światem.

Niestety, deprecjacja rubla pociąga za sobą również wiele strat. Słaby rubel utrudnia obsługę zadłużenia zagranicznego koncernów energetycznych, w których udział zadłużenia dolarowego w zadłużeniu ogółem sięga 70-90%. Negatywnie wpływa także na kapitalizację tych koncernów. Kapitalizacja Gazpromu w ciągu roku spadła o ponad połowę (do poziomu poniżej 60 mld USD), zaś Rosniefti o 38% (do 50

²⁸ XE currency converter, URL

<<http://www.xe.com/currencyconverter/convert/?Amount=1&From=RUB&To=USD>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

14

mld USD). Straty z tego tytułu poniosły też Łukoil oraz Surgutnieftegaz²⁹.

Państwo zalane rublami nie generuje nadwyżek dewizowych, zmuszone jest za to do korzystania z oszczędności. Rosyjskie Fundusze Majątkowe nie czynią żadnych nowych inwestycji bezpośrednich. Także obsługa zadłużenia zagranicznego odbywa się z oszczędności. Niski kurs rubla podraża import, zarówno zaopatrzeniowy, jak i konsumpcyjny. Napędza inflację. Na przestrzeni ostatniego roku inflacja rdr³⁰ wzrosła z 7% do 15,6% (stan na wrzesień 2015 r.)³¹. Tak wysoki poziom inflacji ma negatywny wpływ na kondycję ekonomiczną konsumentów, podmiotów gospodarczych oraz państwa. Prowadzi on do pauperyzacji społeczeństwa, wzmocnianej dodatkowo wzrostem cen dóbr importowanych, na których opiera się konsumpcja.

Niski kurs rubla ogranicza import (niezależnie od wojny handlowej). Import jest reali-

zowany przez szereg firm z sektora SME (małych i średnich firm). Na skutek załamania kursowego dochodzi do spadku rentowności tych firm i obniżenia dochodów ich właścicieli.

Można powiedzieć, że niski kurs rubla ma pozwolić na utrzymanie rentowności sektora wydobywczego kosztem całego społeczeństwa. W zamian ludzie otrzymują coraz niższe płace realne, konfrontują się na co dzień z inflacją i ograniczeniami w dostępie do dóbr zachodnich. Do tego warto dodać wstrzymanie wszelkich podwyżek (choćby rekompensujących inflację) oraz cięcia dla sfery budżetowej.

Chcąc ukryć kłopoty finansowe, w sierpniu 2015 r. rosyjskie koncerny paliwowe (za wyjątkiem Rosniefti) po raz pierwszy zaprezentowały swe wyniki bilansowe w przeliczeniu na ruble. Licząc według bardzo słabego kursu rubla wobec dolara, starano się dowieść, że wydobycie surowców w Rosji jest najbardziej efektywne w świecie. Jedynie Łukoil opublikował bilans w ujęciu dolarowym, czyli w walucie, w której zarabia, wykazując ponad 25% spadek przychodów i 50% spadek zysku netto. Władze spółki zapowiedziały jednak, że bilans

²⁹ K. Czerniewicz, *Kryzys modelu rosyjskiego. Sektor węglowodorów*, Biznes Alert, 24.08.2015, URL <<http://biznesalert.pl/oas-kryzys-modelu-rosyjskiego-sektor-weglowodorow-ropa-naftowa/>>.

³⁰ rdr - rok do roku.

³¹ *Inflation Russia*, URL <<http://www.inflation.eu/inflation-rates/russia/current-cpi-inflation-russia.aspx>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

15

Lukoil za 2016 r. zaprezentuje już w walucie krajowej!³²

Wojna handlowa

W odpowiedzi na sankcje narzucone Rosji przez Zachód za agresję na Ukrainie, Rosja zdecydowała się na sankcje odwetowe wobec państw zachodnich. Jest to o tyle dziwne, że państwo to w ogromnym stopniu opiera zaopatrzenie w dobra konsumpcyjne na produktach pochodzących z tej części świata.

Sankcje te, z początku dosyć ograniczone, obecnie przyjmują już postać wojny handlowej (jednostronnej, gdyż Zachód co najwyżej utrzymuje dotychczasowy zakres sankcji). Większość z nich bezwzględnie dotyka konsumentów. Przykładem decyzji wymierzonych we własne społeczeństwo są restrykcje na import sprzętu medycznego, w tym respiratorów i łóżek przeciwoleżynowych.

Wojna handlowa przyczynia się do ruiny rosyjskich firm importowych. Władze lubią przedstawiać jednak swoją politykę jako nową strategię pobudzania produkcji krajowej.

³² *Rubel traci, zyskują rosyjskie firmy naftowe*, TVN24Biś, 29 sierpnia 2015, URL <<http://tvn24bis.pl/surowce,78/rubel-traci-zyskuja-rosyjskie-firmy-naftowe,572624.html>>.

wej. Zapominają jednak, że sankcje dają efekty natychmiastowe, podczas gdy budowa nowych sektorów gospodarki zajmuje wiele lat. W tym czasie społeczeństwo jest pozbawione dostępu do szeregu często elementarnych i najpotrzebniejszych dóbr.

W następstwie sankcji dochodzi do zawłaszczenia kolejnych sektorów gospodarki – do tej pory zajmowanych przez małe i średnie firmy importowe – przez oligarchów blisko związanych z Kremlen. Prowadzi to do utrwalania patologicznego modelu gospodarki, jej postępującej oligarchizacji, kolejnego etapu uwłaszczenia elit.

Można podejrzewać, że jednym z powodów rozpoczęcia wojny handlowej jest próba poprawy wyników handlu zagranicznego Rosji. Faktycznie, na skutek drastycznego spadku importu (o 38%), przy spadku przychodów eksportowych o 25% (z powodu niskiej ceny surowców), Rosja osiągnęła nadwyżkę handlu zagranicznego. W tym czasie nastąpiło jednak dramatyczne ograniczenie wymiany handlowej ze światem³³.

³³ *Exports fall at double-digit rate in June for eighth consecutive month, oil prices resume fall*, 29 July 2015, URL <<http://www.focus-economics.com/news/russia/trade/exports-fall-double-digit-rate-june-eighth-consecutive-month-oil-prices-resume>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

16

Popyt globalny w Rosji

Gospodarka rosyjska znajduje się w coraz trudniejszej sytuacji. W kraju uruchomiono procesy, które w efekcie prowadzą do mnożnikowego ograniczenia popytu globalnego.

Oslabienie kursu dolara ma istotny negatywny wpływ na poziom inflacji i zmniejszenie siły nabywczej mieszkańców. W I połowie 2015 r. płace realne spadły o 8,5%. Obywatele zmuszeni są do posiłkowania się w bieżącej konsumpcji oszczędnościami. W ciągu pierwszych 6 miesięcy 2015 r. przewalutowali oni na ruble 6 mld USD. Spadek realnych dochodów wpływa na utratę zdolności kredytowych części z nich. Obecnie zagrożonych niewypłacalnością wobec systemu bankowego jest 7 mln Rosjan³⁴. Podobny regres występuje w statystykach dotyczących indeksu optymizmu konsumentów (*Confidence Consumer Index*) dla Rosji, szacowanego przez Rosyjski Urząd

³⁴ *The drop in real incomes of Russian slowed for the first time since the beginning of the year*, Polezno znat, 18 July 2015, URL <<http://poleznoznaty.pf/ekonomika-eng/the-drop-in-real-incomes-of-russians-slowed-for-the-first-time-since-the-beginning-of-the-year/>>.

Statystyczny. Na przełomie trzech ostatnich kwartałów zanotował on spadek³⁵.

W celu zduszenia inflacji bank centralny Rosji znacząco podniósł stopy procentowe – w grudniu 2014 r. stopa REPO banku centralnego wzrosła z 9,5% na 17%. We wrześniu 2015 r. stopa została obniżona do 11%³⁶. Tak znaczący poziom stóp procentowych wpływa studząco na popyt globalny, ograniczając dostęp do kredytów inwestycyjnych i konsumpcyjnych (bankowa stopa pożyczkowa w tym samym czasie wynosi około 15%). Pomimo obniżenia stopy REPO do 11%, wciąż jej poziom przyczynia się do spowolnienia gospodarki rosyjskiej.

Kompanie naftowe utrzymują dotychczasowe zatrudnienie, jednak nie podnosząc płac zmniejszają także siłę nabywczą swych

³⁵ *Russia consumer confidence 1998-2015*, Trading Economics, URL <<http://www.tradingeconomics.com/russia/consumer-confidence>>.

³⁶ *On Bank of Russia key rate and other measures*, Central Bank of the Russian Federation, URL <http://www.cbr.ru/eng/press/pr.aspx?file=16122014_010920eng_dkp2014-12-16T01_04_09.htm>, URL <http://www.cbr.ru/Eng/press/pr.aspx?file=31072015_133023eng_keyrate2015-07-31T13_05_20.htm>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

17

pracowników, przyczyniając się do spadku popytu globalnego. Z powodu niższych dochodów wnoszą do budżetu niższą dywidendę w obcej walucie. Zanotowano także spadek poziomu wynagrodzeń w innych branżach.

Na skutek zachodzących wielorakich procesów spadają wydatki konsumpcyjne gospodarstw domowych. Jak podaje rosyjski urząd statystyczny, między II i III kwartałem 2015 r. doszło do spadku tych wydatków z 6582 mld rubli do 5198 mld rubli, czyli o ponad 21%³⁷.

Wojna handlowa z Zachodem przyczynia się do problemów ekonomicznych rosyjskich firm, zajmujących się do tej pory importem dóbr do kraju. Część z firm importowych, najczęściej z małego i średniego sektora zbankrutowała, inne ograniczają zatrudnienie, walcząc o przetrwanie. Ma to wpływ na obniżkę popytu globalnego.

Sankcje zachodnie spowodowały ucieczkę licznych ekspertów zagranicznych, którzy stanowili istotny fragment popytu na rynku luksusowych nieruchomości w Moskwie

czy Petersburgu, jak też w gastronomii, rozrywce, handlu etc. Wszystkie te firmy – deweloperzy, restauratorzy, handlowcy odnotowały spadek popytu, nie do zastąpienia popytem krajowym.

Niskie wpływy budżetu z eksportu surowców energetycznych spowodowały cięcia wydatków budżetowych. W styczniu 2015 r. 10% redukcją wydatków objęto wszystkie sektory z wyłączeniem wydatków zbrojeniowych. Obecnie, ze względu na niemożność zrównoważenia budżetu, planowane są kolejne cięcia wydatków. Planuje się kolejną 5% redukcję.

Spadek popytu globalnego prowadzi do spowolnienia ekonomicznego, a to z kolei wywoła wtórny spadek przychodów do budżetu z tytułu podatków. Rosja wkroczyła w śmiertelną spiralę kryzysu. Bez znaczących wydatków z budżetu, podtrzymujących popyt, mnożnikowego spadku nie da się zatrzymać, tym bardziej, że gospodarka nie ma wpisanych żadnych istotnych wentyli bezpieczeństwa.

Państwo wpadło w pułapkę przekleństwa surowcowego. Zaniedbując rozwój innych sektorów i opierając się głównie na ropie i gazie, stało się w pełni zależne od sytuacji na rynku energetycznym. Według A. Kudrina, przy utrzymywaniu się ceny ropy na

³⁷ *Russia consumer confidence 1998-2015*, Trading Economics, URL <<http://www.tradingeconomics.com/russia/consumer-confidence>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

18

poziomie 40 USD za baryłkę, realne dochody Rosjan mogą się skurczyć do 2017 r. o 10%³⁸. Ponieważ jednak niektóre prognozy przewidują dalszy spadek cen surowców energetycznych (poniżej 30 USD za baryłkę), rodzi się pytanie, jak wtedy państwo zamierza utrzymać poziom życia mieszkańców?

Niedorozwój i wieloletnie zaniedbania krajowej produkcji dóbr konsumpcyjnych powodują uzależnienie od importu tych dóbr i wyciek popytu globalnego. Z tego powodu nawet utrzymywanie wysokich wydatków zbrojeniowych nie wpływa stymulująco na popyt globalny, gdyż zbyt mała i niedostateczna jest oferta rynkowa produkcji krajowej. Z kolei wojna handlowa nie ma w czasie krótkim - średnim najmniejszych szans przyczynić się do poszerzenia krajowej oferty produktowej. Czas na zbudowanie zrównoważonej gospodarki został przez Rosję zmarnowany.

Nie dziwi zatem, że od 2014 r. widać narastające spowolnienie gospodarki, recesję i zmierzanie w stronę kryzysu. W I kwartale

2015 r. PKB spadł o 4,6% rdr³⁹. IMF w najnowszej prognozie przewiduje możliwy spadek PKB na koniec 2015 r. aż w wysokości 9%!⁴⁰

Możliwe scenariusze

Rosja niejako na swoje własne życzenie znalazła się w dramatycznej sytuacji ekonomicznej. Uznając zgromadzone w pierwszej dekadzie XXI w. rezerwy walutowe jako podstawę do odzyskania należnej, jej zdaniem, mocarstwowej roli na arenie międzynarodowej, przeliczyła się. O pozycji w gospodarce światowej decyduje bowiem w większym stopniu siła całej gospodarki, zdolność generowania regularnych dochodów i dywersyfikacja źródeł ich pochodzenia. Gros dochodów Rosji płynie dziś jednak z surowców, a gospodarka przypomina monokulturę. Uzależnia ją to od koniunktury światowej, znacząco podnosząc poziom ryzyka.

Posiadanych kapitałów nie wykorzystano dla poprawy kondycji gospodarczej. Nie przeprowadzono procesu modernizacji

³⁸ P. Maciążek, *Kryzys rosyjskiego sektora naftowego*, Defence24, 8.07.2015, URL <<http://www.defence24.pl/237801,kryzys-rosyjskiego-sektora-naftowego>>.

³⁹ rdr - rok do roku.

⁴⁰ *Focus Economics*, 10 August 2015, URL <<http://www.focus-economics.com/news/russia/gdp/russia's-gdp-shrinks-in-q2-outlook-for-the-economy-is-uncertain>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

19

gospodarki. Nie podejmowano prób przeciwdziałania przekleństwu surowcowemu. Od blisko dekady Rosja inwestowała głównie w armię i sektor zbrojeniowy, zamiast w sektory zwiększające jej zdolność konkurencyjną i ofertę rynkową. Miliardy przeznaczano na organizację imprez sportowych, traktując je jako narzędzie budowy prestiżu państwa. Do rangi symbolu marnotrawstwa urasta olimpiada w Soczi, na którą Rosja wydatkowała największą w historii olimpiad kwotę, szacowaną na 50 mld USD⁴¹.

Agresywna polityka wobec Ukrainy uruchomiła w kraju negatywne procesy ekonomiczne, doprowadziła także do izolacji Rosji na arenie międzynarodowej. Wstrzymano zapraszanie Rosji na spotkania klubu G8. Federacja, marząca o odbudowie mocarstwowej pozycji, znalazła się w narożniku światowej polityki⁴².

⁴¹ Tymczasem według zapowiedzi bogatej Korei Południowej, najbliższa zimowa olimpiada, organizowana przez ten kraj, nie będzie kosztować więcej niż 8-10 mld USD. Zob. URL <<http://eurosport.onet.pl/zimowe/pyeongchang-organizatorem-zimowych-igrzysk-olimpijskich-w-2018-roku/pk084>>.

⁴² *Zagraniczni goście na obchodach w Moskwie*, Wiadomości Onet, 9 maja 2015, URL

Kłopoty przynoszą też zajęte przez Rosję tereny Ukrainy. Były minister finansów Rosji A. Kudrin szacował w marcu 2015 r., że koszty aneksji Krymu oraz działań we wschodniej Ukrainie w okresie 3-4 lat mogą sięgnąć 200 mld USD⁴³. Brak pomysłu na pełne ekonomiczne włączenie Krymu w krwioobieg gospodarki rosyjskiej. Wschodnie rubieże Ukrainy bardziej destabilizują to państwo, niż przynoszą jakąkolwiek korzyść Federacji Rosyjskiej.

Rosja zatem znalazła się w dramatycznej sytuacji politycznej i ekonomicznej. Mając ograniczony wpływ na rynki surowcowe, musi szukać dróg powstrzymania negatywnych procesów gospodarczych. Wydaje się, że głównym kierunkiem działań, znajdujących się wciąż w rękach prezydenta Putina, jest próba normalizacji stosunków z Zachodem i zerwania z izolacją na arenie międzynarodowej.

Współczesne czasy charakteryzuje niesłychana zmienność. Z tego powodu o wiele

<<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/zagraniczni-goscie-na-obchodach-w-moskwie/fzhfjp>>.

⁴³ *Kudrin: koszty interwencji na Ukrainie sięgną 200 mld USD*, Wiadomości Onet, 31 marca 2015, URL <<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/kudrin-koszty-interwencji-na-ukrainie-siegną-200-mld-usd/jpyskx>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

20

łatwiej jest opisywać i analizować przeszłość, niż prognozować przyszłość. Mając świadomość obciążenia błędem, warto jednak zarysować trzy potencjalne, dostępne dla Rosji scenariusze.

1] Rosja wygasza konflikt z Ukrainą i powraca do przestrzegania prawa międzynarodowego. Choć scenariusz ten wydaje się być mało prawdopodobny, to jednak jak donosi najnowsza „Sueddeutsche Zeitung”, od 1 września br. ma miejsce całkowite wyciszenie niepokojów na obszarach zajętych przez separatystów⁴⁴. Może to wskazywać na poważne branie pod uwagę takiego wariantu.

2] Rosja czeka na zmęczenie Zachodu konfliktem na Ukrainie, wabiąc równocześnie potencjalnych zachodnich inwestorów możliwościami wysokich zysków. Niespodziewanie dla Rosji, z pomocą może jej przyjść kryzys z uchodźcami. Na jego tle nastąpiło pęknięcie w ramach krajów Unii Europejskiej na starą i nową Unię. Te drugie

państwa (przede wszystkim z tzw. Grupy Wyszehradzkiej) swą nieprzejednaną postawą wobec przyjmowania i traktowania uchodźców rozsadzają fundament solidarnościowy, do tej pory sprawnie działający w Unii. Jest rzeczą oczywistą, że sankcje wobec Rosji kosztują czołowych partnerów handlowych Moskwy, w tym przede wszystkim Niemcy, Francję czy Włochy. Zostały nałożone pomimo strat ponoszonych przez krajowych eksporterów, w imię solidarności europejskiej z zagrożoną wschodnią flanką Unii. Odpłacanie przez nowe państwa członkowskie obojętnością i odwróceniem się od starej Unii w chwili problemów (warto wspomnieć haniebną wypowiedź prezydenta Orbana, że problem uchodźców jest problemem niemieckim, a nie innych państw Unii) grozi zredefiniowaniem przez państwa starej Unii polityki wschodniej. Procesy te już zachodzą. Ich pierwszym symptomem może być podpisanie z Gazpromem umowy na drugą nitkę Gazociągu Północnego, Nord Stream 2, przez firmy niemieckie, brytyjsko-holenderskie, austriackie i

⁴⁴ *Sueddeutsche Zeitung: Putin chce powrócić do grona przywódców świata*, Wiadomości Onet, 10 września 2015, URL <<http://wiadomosci.onet.pl/swiat/sueddeutsche-zeitung-putin-chce-powrocic-do-grona-przywodcow-swiata/hhn4ll>>.

KONDYCJA EKONOMICZNA ROSJI W NOWYM STULECIU

| Adriana Łukaszewicz

21 ●

francuskie⁴⁵. Umowa ta wymierzona jest w interesy Ukrainy, Słowacji oraz Polski.

3] Rosja podejmuje interwencję zbrojną przeciwko Państwu Islamskiemu, przejmuje inicjatywę w tej kwestii, konstruuje koalicję chętną do rozprawy z ISIS. Pozwoliłoby to Rosji wyjść z twarzą z patowej sytuacji, jak też znacząco wzmocnić swoją pozycję na arenie międzynarodowej. O pojawieniu się takiej koncepcji na Kremlu może świadczyć zanotowany wzrost zaangażowania militarnego Rosji w Syrii i podjęcie rozmów z Iranem na temat interwencji zbrojnej wobec ISIS⁴⁶.

Adriana Łukaszewicz

⁴⁵ *Shareholders agreement for Nord Stream II*, Energy Global, URL <<http://www.energyglobal.com/pipelines/project-news/08092015/Shareholders-Agreement-for-Nord-Stream-II/>>.

⁴⁶ *Russian troops join combat in Syria*, Reuters, 9 September 2015, URL <<http://www.reuters.com/article/2015/09/09/us-mideast-crisis-syria-exclusive-idUSKCN0R91H720150909>>.

CSM jest niezależnym, pozarządowym ośrodkiem analitycznym zajmującym się polską polityką zagraniczną i najważniejszymi problemami polityki międzynarodowej. Fundacja została zarejestrowana w 1996 r. CSM prowadzi działalność badawczą i edukacyjną, wydaje publikacje, organizuje konferencje i spotkania, uczestniczy w międzynarodowych projektach we współpracy z podobnymi instytucjami w wielu krajach. Tworzy forum debaty i wymiany idei w sprawach polityki zagranicznej, relacji między państwami oraz wyzwań globalnego świata. Działalność CSM jest adresowana przede wszystkim do samorządowców i przedsiębiorców, a także administracji centralnej, polityków, dyplomatów, politologów i mediów. W 2009 r. CSM został uznany za jeden z najlepszych think tanków Europy Środkowo-Wschodniej w badaniu „The Leading Public Policy Research Organizations In The World” przeprowadzonym przez Uniwersytet Pensylwanii.

Centrum Stosunków Międzynarodowych ul. Mińska 25, 03-808 Warszawa t: +48 22 646 52 67

 www.twitter.com/CIR_CSM

 www.facebook.com/CIR.CSM

CENTRUM
STOSUNKÓW
MIĘDZYNARODOWYCH